

Själsläkekonst och själavård, religion och konfession

Jag tror icke på någon motsättning mellan vetenskap och religion. Den skenbara motsättningen har uppstått därigenom att man förväxlat religion och konfession. Förutsättningen för att vetenskap och religion skall smälta samman är endast att man uppger allt vad konfessioner heter, öppnar sig för erfarenheten på det religiösa området på liknande sätt som på andra...

(Poul Bjerre i "Korset och livsbügaren", 1927)

För att förstå Poul Bjerres religionsuppfattning måste man ha klart för sig att han hade en annan infallsvinkel än den traditionellt västerländska. Han var influerad österifrån. Judendom, kristendom och islam bygger ju alla tre på uppenbarelser och på det av Gud dikterade Ordet. Poul Bjerre byggde på erfarenhet. Han var empiriker. Religion måste liksom själsläkekonsten bygga på empiriska fakta, ansåg han. Och en i personligheten rotad religion måste växa fram inifrån för att vara hälsosam. Religion får inte läggas på utifrån eller uppifrån i form av uppfostran och inläring, i form av trosbekännelser och dogmsystem till vilka man måste ansluta sig. Då svarar inte religionen mot den enskildes egen erfarenhet och kan rentav fungera neurosbildande och personlighetssplittrande. I stället för att grunda sin religion på historiska fakta, som ju dessutom kan ifrågasättas, bör människan söka i sitt inre. Poul Bjerre satte stor lit till det omedvetna.

Det omedvetna

Poul Bjerre var själsläkare och samtida med Freud. Vid 1900-talets början var begreppet "det omedvetna" något ganska nytt som till-

drog sig stort intresse. Så även hos Bjerre. Det var inte Freud som "upptäckte" det omedvetna som det så ofta felaktigt påstås. Så kom t ex Eduard von Hartmanns klassiska verk *Die Philosophie des Unbewussten* ut redan 1869 och förelåg på svenska 1877 under titeln *Det omedvetnas filosofi*. Den svenska utgåvan finns i Poul Bjerres bibliotek. Av ett brev till vännen Hjalmar Wijk framgår att Poul Bjerre räknade med det omedvetna redan på 1890-talet. Men det var ännu oklart vad begreppet stod för. Vad Freud möjligen kan sägas ha gjort är att han anvisat en metod – psykoanalysen – med vilken det omedvetna kan utforskas.

Poul Bjerre utvecklade sin uppfattning om det omedvetna redan innan han läst Freud. Bjerre nådde fram till sin syn genom introspektion, genom meditation över det hemlighetsfulla "ljusdunklet" i en Rembrandtmålning på Nationalmuseum. I Freuds fall var det kliniska erfarenheter, alltså erfarenheter av sjuka som formade hans uppfattning om det omedvetna. Men hos båda rörde det sig om empiriska rön. Det finns dock intressanta och avgörande skillnader mellan Freud och Bjerre i uppfattningen av det omedvetna, skillnader som kan ha med deras olika erfarenhetsunderlag att göra.

Den psykoanalytiska konferensen i Weimar 1911. Poul Bjerre sitter längst till vänster, i mitten av andra raden står Sigmund Freud. Lou Salomé sitter i första raden insvept i en boa. Alphonse Maeder har belysts. Det var dock inte vid denna konferens Maeder framlade sin mot Freud divergerande uppfattning om drömmen utan först 1913.

Freud konstaterade att det finns drifter och önsknings som tar sig uttryck i handling utan att vi förstår varför. Det beror på att vi har ett omedvetet som är mäktigare än vårt medvetna jag och som därför kan spela oss förargliga spratt. Det är också detta omedvetna som kommer till uttryck i våra drömmar, då det medvetna jagets kontrollinstans under sömnen är satt ur spel. För att inte sömnen ska störas uppfyller drömmarna hallucinatoriskt, skenbart, våra av samhället förbjudna och därför bortträngda önsknings och upplevelser – i regel upplevelser av sexuell natur och under barndomen.

Hur djup bortträngningen enligt Freud är, förstår man av att – enligt honom – även drömmen censureras. Det verkliga dröminnehållet ligger latent bakom den s k manifesta

drömmen, den dröm vi drömmer och som vi vid uppvaknandet minns och kan berätta. Det latent dröminnehållet kan bara medvetandegöras genom psykoanalys. Symbolerna i den manifesta drömmen har till funktion att maskera önskningarna, hävdar Freud. Symbolerna förvanskar och döljer.

Det omedvetna rymmer alltså bortträngt material, sådant som vi inte vill eller snarare *får* kännas vid, det omedvetna blir på så sätt något av en skräpkammare. (Senare psykoanalys har en mer nyanserad syn.) Freuds uppfattning om drömmen är vad man kallar retrospektiv: drömmen speglar något förgånget. Psykoanalysens mål är att kartlägga det omedvetna och i görligaste mån reducera dess makt. Freud liknar detta arbete med torrläggningen av Zuider See. Han är rationalist.

Drömmarna – retrospektiva eller prospektiva?

Den psykoanalytiska rörelsen splittrades tidigt. Poul Bjerre var med vid kongressen i München 1913, då den schweiziske läkaren Alphonse Maeder framträdde och hävdade att han kunnat iaktta att drömmen snarare har en framåtsyftande funktion. Drömmen gestaltar ett aktuellt problem och antyder alternativa lösningar. Drömmarna antyder visionärt en för individen möjlig framtid, de är prospektiva.

Enligt Maeder leder den retrospektiva synen till stagnation, medan den prospektiva synen är kreativ och visar vägar till utveckling. Maeder kritiserade den sk maskinteorin. Människan är inte en maskin som kan repareras. Människan är en organism och har organismens förmåga att kunna bygga upp sig själv och självständigt korrigera skador som uppstått. Detta är ett tänkande som i mycket påminner om Bjerres. Vi vet att Poul Bjerre värdesatte Maeder, men huruvida och i vilken grad han tagit intryck av Maeder vet vi inte. Att de befinner sig på samma linje är uppenbart.

Hur ser då Maeder på symbolen? Symbolens funktion är inte att dölja något ur det förflutna. Om symbolen är svårbegriplig beror det på att den gestaltar något som ännu är dunkelt men som kan tydliggöras. Den har en laddning som fascinerar och lockar till medveten bearbetning. Allteftersom symbolens innehåll med språkets hjälp analyseras, medvetandegörs och klargörs, töms den på sin laddning och har därmed fyllt sin funktion. Då dör den och ersätts av andra som speglar en ny situation. På det sättet har enligt Maeder symbolen en viktig funktion i utvecklings- och läkeprocessen genom att antyda lösningar och sätta igång utvecklingsprocesser. Symbolerna

döljer inte, som Freud påstod, symbolerna vill tydliggöra en problematik, ge impulser och anvisa utvägar.

Våra beslut fattas i det omedvetna

Både Alphonse Maeder och Poul Bjerre bröt med Freud vid kongressen 1913. Men Poul Bjerre har en djupare syn än Maeder på det prospektiva hos drömmarna. Drömmarna inte bara antyder lösningar som vi i medvetet tillstånd kan ta ställning till och eventuellt välja bland. Utan *problemen får sin lösning redan i det omedvetna*. Drömmarna speglar den processen, och det spelar egentligen ingen roll om vi minns våra drömmar eller ej. Problemen löses i det omedvetna genom syntes av för logiken oförenliga element och lösningen kommer till uttryck genom spänningsfyllda och därmed dynamiska bilder, symboler.

Beslut fattas alltså enligt Bjerre i vårt omedvetna innan de fattas medvetet. Ja, att det förhåller sig så vet vi ju egentligen alla, fast utan att vara riktigt klara över det. Vi säger ofta: "Jag ska sova på saken." När vi sedan vaknar tycks oss beslutet vara självklart. Om ett beslut är lätt att fatta kan vi vara övertygade om att det är väl omedvetet berett. Det gamla filosofiska problemet huruvida viljan är fri eller ej får enligt Bjerre sin lösning om det förstås psykologiskt. När vi fattar beslut som är i överensstämmelse med vårt omedvetna upplever vi oss som fria.

Med en sådan uppfattning får intuitionen en viktig, positiv funktion. Bjerre är till skillnad från Freud något av det irrationellas försvarare. Vi förstår också att för Poul Bjerre var inte det omedvetna en skräpkammare utan tvärtom en tillgång, själva förutsättningen för utveckling och läkning.

Rembrandts målning *Batavernas ed*, ca 1660. Det berömda rembrandtska ljusdunklet omtolkades av Poul Bjerre till ett själsbegrepp. Enligt Freud uppkommer det omedvetna genom bortträngning av obehagliga erfarenheter och otillåtna önskningar, huvudsakligen av sexuell karaktär. Därmed uppstår en skarp gräns mellan medvetet och omedvetet. Enligt Poul Bjerre är gränsen mellan medvetet och omedvetet flytande, därför att det omedvetna huvudsakligen uppkommer, inte genom bortträngning utan genom bortsjunkande. Medvetandet kan helt enkelt inte rymma alla våra erfarenheter på en och samma gång. Det som blivit inaktuellt sjunker undan och aktualiseras först då det blir av betydelse för förståelsen av någon ny erfarenhet.

Det är på iakttagelsen av det omedvetnas prospektiva och syntesskapande förmåga som Bjerre bygger sin läkemetod, psykosyntesen. Genom det omedvetna har människan en förmåga till självläkning som det gäller att stimulera. Att det omedvetna är ofantligt mycket större än vårt medvetna jag förstår vi av ett så enkelt faktum som att drömmen kan aktualisera minnen som inte är tillgängliga i dagsmedvetandet. De minnena hämtas inte fram på måfå utan därför att de har en funktion vid lösningen av det aktuella problemet.

Det omedvetna kan tydligen lösa problem som vi med vårt inskränkta jag inte tyckt oss

kunna se någon lösning på. Anledningen är att det omedvetna inte arbetar rationellt, med logikens antingen-eller. Det omedvetna arbetar med vad som kanske är ett äldre språk, ett bildspråk. Och detta bildspråk fungerar syntetiserande, det kan förena motsatser i ett "både-och" och är på så sätt förlösande och gränsöverskridande.

Det omedvetna som mötesplats med allt

Det är här som det kommer in en religiös dimension i Poul Bjerres tänkande. Vårt omedvetna vidgar sig mot allt, hävdar han, vårt

omedvetna är platsen där individen och alltet möts. Med den synen bär människan sin religion inom sig. Varje människa har genom sitt omedvetna kontakt med alltet, var sig hon vet om det eller ej. Varje människa är religiös, vare sig hon vet om det eller inte. Ytterst sett är varje neuros en religionsneuros, en störning av förbindelsen med alltet, säger Bjerre. Vad är då "alltet"? Poul Bjerre skulle nog avråda oss från ett försöka definiera det.

Poul Bjerre satte stark tilltro till vetenskapen och vetenskapens utvecklingsmöjligheter. Däremot har trosåskådningarna halkat efter därför att de bundit sig vid trosformuleringar och dogmer. Religion har förvandlats till konfession. Äldre religiösa föreställningar och påståenden måste prövas mot den egna erfarenheten, hävdar han. Håller de då inte måttet måste de överges. Det finns enligt Bjerre egentligen ingen motsättning mellan tro och vetande – eller snarare: det borde inte finnas någon motsättning. Han accepterade t ex inte vår kulturs dualistiska antingen-eller-uppdelning i kropp och själ, ande och materia, religiöst och profant. Poul Bjerre var vad man inom filosofin på den tiden kallade monist. Tillvaron är en och odelbar, även om den rymmer flera dimensioner, skikt som flyter in i och genomsyrar varandra. Därav dess svår-fångade "ljusdunkel". Det var detta ljusdunkel, denna "clair obscur" han såg i Rembrandtmålningen på Nationalmuseum.

När Poul Bjerre talar om hälsa knyter han an till ordet "hel". Ordet "hel" i sin tur hör etymologiskt ihop med ord som "helig" och "helgon". Ett helgon i Bjerres mening har nått utöver motsättningarna, dualismen inom sig. I manuskriptet till en essay om "De heligas samfund" utropar han: "Franciskus var helig, men biskop Billing är det inte!" Det var naturligtvis brutalt uttryckt, och gudskelov strök

han det inför publiceringen 1919, men man förstår tankegången bakom: Den som företräder ett dualistiskt tänkande kan inte vara hel och ställer sig med en sådan förkunnelse också hindrande i vägen för den som söker helhet.

De olika religionerna har utvecklat egna språk för religiösa erfarenheter. Därför förleds man till att tro, att religiösa erfarenheter är specifikt religiösa, och snävare än så: att t ex kristna erfarenheter är exklusivt kristna. Men så är det inte enligt monisten Bjerre. Religiösa erfarenheter är tillgängliga för alla därför att de är potentiellt inbyggda i den mänskliga naturen. Men de kan uttryckas i olika språk, även i ett profant. Religiösa erfarenheter kan t ex uttryckas i psykologiska termer. Självt har jag kunnat konstatera att Siddharta Gautamas väg till upplysning och buddhaskap är påfallande lik Luthers väg till upplevelsen av en "nådig Gud", och att buddhistisk psykologi har stora likheter med Bjerres.

I kristen tradition talar man t ex om himlen. Men himlen är ingen plats, det har t o m en del teologer vidgått, himlen är snarare att likna vid ett tillstånd. I Poul Bjerres tänkande har detta himmelska tillstånd sin motsvarighet i begreppet lyftning. Ja, vi säger ju ofta att en människa kan känna sig "upplyft till sjunde himlen".

Lyftning är det som inträffar då jaget vidgas från särjag till samjag och slutligen till alljag, då vi upplever oss förenade med alltet. Det är en upplevelse av kosmiska dimensioner. Den själsliga läkeprocessen, vägen till helhet, har stora likheter med det som man på västkusten kallar "nådens ordning", den väg en människa har att gå, från synd och skuld till förlösning, alltså frigörelse, och till gudsupplevelse, eller – med Poul Bjerres ord – förening med alltet. Jung kallar som bekant samma process "individuationsprocessen".

<u>Den kristne och den efterkristne</u>		
Kallelsen	Kristi kärlek	Samhörigheten
Nödläget	Gudsövergivenhet	Ensamhet
Hjälpxxxx	Syndaförlåtelse o. xxxxx	Hälsa
Förutsättning	Gudstro	Livsbejakelse
Medel	Nåd	Naturens läkekraft
Vägen	Omvändelse o. helgelse	Psykotering
Hållning	Bön	Kontemplation
Frälsning	Guds rikets förverkligande	Gestaltningens frigörelse

I en inte helt lättläst tablå på en kartongbit har Poul Bjerre skissartat jämfört den kristnes respektive den icke- eller – som han sade – "efterkristnes" väg till läkning och personlig frigörelse. Jämförelserna haltar en del och man ska nog inte uppfatta tablån som annat än en hastigt nedkastad skiss. Men som synes framställer han sin psykoterapi som ett alternativ till kristendomen som bättre än den svarar mot den moderna människans erfarenheter och behov.

Själsläkaren som magiker och präst

Vad har själsläkaren för funktion i den processen? "Läkarna har blivit vår tids präster", utropade en förbittrad biskop på 1930-talet, då människor började vända sig till läkaren med sina problem i stället för till prästen. Från teologiskt håll ondgjorde man sig över att psykoanalysen tenderade att utveckla sig till en religion. Det hade blivit modernt att gå i psykoanalys, och psykoanalysen framstod alltmer som ett alternativ till den kyrkliga själavården. 1927 fördes en flera månader lång debatt i *Stockholms Dagblad* under rubriken "Nutidsmänniskan och kristendomen". Poul Bjerre var en av de flitigare debattörerna – han angrep framför allt den dåtida kristna sexualmoralen, vars negativa följder han kunde iaktta i sitt mottagningsrum. Han angrep också den dåtida kyrkans försummelse av själavården och

bristerna på det området i prästutbildningen. Han redde också ut vad psykoanalys var för något: inte en religion, utan äntligen hade vi genom Freud fått en metod att nå kunskap om det omedvetna.

Men vad har då själsläkaren för funktion i den här processen? Visst har den likheter med prästens. Poul Bjerre påpekar i en essay om de grekiska sovtemplen att under antiken hörde religion och medicin ihop, prästen var också läkare. De antika sovtemplen var religiösa kultplatser, men deras syfte var människors hälsa, både psykiskt och fysiskt. Men sedan dess har det skett en allt större differentiering. Religionen, åtminstone i väst, syftar inte längre i första hand till människors hälsa utan har blivit något av ett självändamål. Hälsan har blivit läkarens angelägenhet. I vår egen tid, då kyrkorna inte längre förmår svara på

människors behov, har själsläkaren fått ta vid, erfor Bjerre. Och den enskildes religiösa erfarenhet kan faktiskt lyftas fram och bejakas utan att kanaliseras genom en konfession, säger han. Detta ansåg för övrigt även Carl Gustav Jung vara psykoterapeutens uppgift: att hjälpa de människor som saknar en religiös förankring i vår alltmer sekulariserade tid att nå fram till helande erfarenheter.

I sin praktik använde sig Poul Bjerre av suggestion – i det liknade han forna tiders magiker. Ett viktigt inslag i hans behandling var vad han kallade "den suggestiva anstöten", det han utifrån sin intuitiva inlevelse i patientens situation sade för att framkalla vad han brukade kalla för en "väckelse", ett uppvaknande. Det skedde ofta i form av en till synes oskyldig fråga som hos patienten kunde framkalla insikt och lättnad, befrielse och ett tänkande i nya banor.

Men det handlade inte bara om vad läkaren sade och gjorde. Det handlade lika mycket om den inverkan han som person hade på patienten. Under antiken var som sagt läkaren inte bara empiriker utan även magiker och präst. Därav finns fortfarande reminiscenser kvar, t ex i form av den nimbus som än i dag omger en erfaren läkare. Enligt Bjerre medverkar läkaren i läkeprocessen, inte bara med sitt kunskande utan med hela sin person, och detta vare sig han är medveten om det eller ej, vare sig han vill det eller inte.

Poul Bjerre använder för den personliga inverkan läkaren kan ha på patienten ett begrepp hämtat från taoismen: "väsensverkan". I Laotsees *Tao-te-king* kan man läsa att den vise verkar inte genom ord eller handlingar utan genom den han är. I *wu-wei* – att verka utan att handla – ligger större kraft än i både ord och handling. En sådan väsensverkan tycks Poul Bjerre själv ha utövat på sina patienter, det har

många vittnat om. Man skulle kanske kunna säga om Bjerre som man sagt om Ernst Westertlund, "Enköpingsdoktorn" – han var inte bara läkare, han var själv det främsta läkemedlet.

Men Poul Bjerre går längre än så, han säger att läkaren måste identifiera sig med patienten och ta på sig patientens problem och bekymmer, dela dessa med patienten. När patienten upplever sig inte längre stå ensam med problemen – och ensamhetskänslan vid psykiska problem är en stor del av problemet – ja, då upplevs det som en stor lättnad. Vi anar Poul Bjerres samjagstanke bakom. För moderna människor låter det nog både främmande och skrämmande, men Poul Bjerre talar om ett "offer" som läkaren måste göra genom att ta på sig, dela och rentav bära patientens bördor, hur förskräckliga de än är. Det påminner ju om Jesu Kristi roll då denne tar på sig människornas synd och offerar sig för oss. Poul Bjerre har blivit avhånad på grund av denna Kristusidentifikation, men omsatt i praktiken fungerade det. Egentligen är det ganska självklart: endast det totala engagemang som medlidandet innebär kan ge ett fullgott resultat.

Synd, skuld och nåd

Centrala begrepp i kristendomen är synd, skuld och nåd. Det har sagts att Freud hade stor förståelse för synden och skulden men inte för nåden, medan Bjerre hade mindre förståelse för synd och skuld men desto mer för nåden.

Det som sker vid religionsbildningen är enligt Freud att drifterna blir föremål för bortträngning. Gudstjänsternas till synes meningslösa ritualer fungerar som ett skydd mot drifterna, menar han; riterna är inget annat än tvångshandlingar som utförs i stället för det vi

skulle vilja göra men inte får göra. Våra tabuföreställningar är förbud mot att utföra det som enligt Freud är allra mest åtråvärt, i regel något av sexuell natur. På så sätt är vårt civiliserade samhälle uppbyggt på olika förbud mot driftutlevelse, det som de fromma kallar synd. Och varje brott – om än bara i tanken – mot dessa förbud utlöser skuld-känslor. Skuld-känslorna är således en förutsättning för upprätthållandet av det civiliserade samhället, dem måste vi dras med.

Poul Bjerre mötte skuld-känslorna på sin praktik, och ofta på hans tid handlade det om religiöst grundade men alldeles onödiga skuld-känslor. Och som Freud noterat rörde det sig ofta om just sexuellt betingade skuld-känslor. Poul Bjerre värdesatte Freud för att han riktat blickarna på de negativa konsekvenserna av den viktorianska epokens sexualmoral. Men moralen är inte nedlagd i den mänskliga naturen, och samhället är inte oföränderligt. Moralerna kan utvecklas. Till det bidrog Poul Bjerre själv, om än efter vår tids mått ganska modest, t ex med sin bok *Äkten-skapets omdaning*. I en intervju på 1930-talet förklarar Bjerre att orsaken till att den kvinnliga hysterin nästan helt försvunnit var kvinnans emancipation: att hon fått rösträtt, tillträde till arbetslivet och den sexuella frigörelsen.

Däremot värdesatte Poul Bjerre nåden, det kristna begreppet nåd. En ofta upprepade tanke hos Bjerre är, att det är skillnad mellan vad en människa gör och vad som sker med henne. Poul Bjerres vän bland psykoanalytikerna, Georg Groddeck i Baden-Baden, var den som tillförde psykoanalysen begreppet "das Es", Detet. "Det hände sig, det föll mig in." Detta "det" kommer någon annanstans ifrån än från det medvetna jaget. Vi kallar det gärna ödet eller slumpen, men det beror på okunnighet,

menar Bjerre, det kom från det omedvetna, ytterst sett från kosmos, som ofta vill något annat med oss än vi själva. Det gäller att finna en samstämmighet mellan det vi gör och det som sker med oss. Det är då vi lättade kan utbrista: "Det flyter, det stämmer." Den motsatta erfarenheten är oss inte obekant: ingenting stämmer, inget vill sig, ingenting faller på plats.

Det som sker med en människa, det är det som är nåden. Nåden kan inte tvingas fram. Även bakom den kristna nåden finns det en helt naturlig erfarenhet, tillgänglig för varje människa. Nåden är ingen exklusivt kristen upplevelse. Bjerre citerar i sin bok *Korset och livsbägaren* några ord på latin som återfinns på Uppsala universitets sigill: "Gratiae veritas naturae" – "Nådens sanning är densamma som naturens."

Nåden kommer inifrån, från vårt omedvetna, och eftersom vi via det omedvetna står i förbindelse med allt är upplevelsen av nåd en både naturlig och religiös erfarenhet. Med teologiskt språkbruk säger man (ofta med direkt avståndstagande) att Poul Bjerre företrädde en "naturlig teologi". För Bjerre fanns ingen skillnad mellan natur och övernatur, natur och ande, lika litet som mellan kropp och själ. Han var som sagt monist. Även läkeprocessen är något som sker med människan och är därför att betrakta som en nåd. Läkaren rengör såren och lägger samman sårytor, säger Bjerre, men läkningen sker av sig själv.

Gud – ett belastat begrepp som bör överges

Det finns enligt Bjerre religiösa begrepp som är så belastade att de inte längre kan användas. Dit hör ordet "Gud". I anslutning till sin vän, poeten Rainer Maria Rilke, menar Poul Bjerre att människan i sin jakt efter barnatrons

trygghet stängt inne Gud med hjälp av trosbekännelser, dogmer och vattentäta tankesystem. "Man har därvid icke endast stängt ut sig själv från gudsupplevelsen, man har också stängt inne Gud", förklarar han i *Korset och livsbägaren* (1927, 1940). Sådan religion har inte bara stelnat i sina former, den förminskar och profanerar Gud. Den kan inte förmedla en frigörande nåd och därmed inte heller bli människan till hjälp.

Poul Bjerre vänder sig mot varje försök att bestämma Guds väsen. Att tala om Gud som Fader kan leda till den infantilisering som det innebär att vara ett Guds barn. Att tala om Jesus Kristus sittande på Gud Faderns högra sida är ett otillbörligt förmänskligande, antropomorfism. Liksom Lao-tse förkastade Poul Bjerre sådan personifiering av det gudomliga. Tillvarons innersta är och förblir ett mysterium. Endast upplevd, och upplevd som ett mysterium, kan Gud vara en levande Gud.

Taoismen har då en bättre väg att närma sig mysteriet: inte genom ord utan genom omedelbar erfarenhet, genom att i öppenhet och tystnad leva i samklang med Tao, "Vägen", livsströmmen. Och Tao är här och nu, ingenting skilt från världen. Poul Bjerre tänkte sig inte en gudsuppenbarelse från ovan, nedlagd i en bibel eller koran. Han tänkte sig en i världsordningen, i naturen och följaktligen även i den mänskliga naturen nedlagd, fortlöpande uppenbarelse som var och en kan ana och skönja. Poul Bjerre använde inte gärna det pretentiösa ordet mystik, men teologiskt skulle man kunna kalla hans religion för oändlighetsmystik. Poul Bjerre själv talade hellre om "empirisk" religion, religion baserad på erfarenhet.

Religion är alltså för Poul Bjerre en individuell och högst personlig angelägenhet. Och religionens väg sammanfaller med läkeproces-

sens, vi har en inneboende längtan och strävan mot helhet och samhörighet, samhörighet med andra människor och samhörighet med allt. Nu är den västerländska människan genom uppfostran och skola och samhälleligt övervåld skadad och vanställd. Poul Bjerre var liksom många i hans samtid en stor beundrare av Rousseau. (På annan plats på hemsidan behandlas en annan impulsgivare till Bjerres gudsuppfattning – Angelus Silesius.)

Religiös reform

Men varför var han då så kritisk mot de etablerade religionerna – mot "konfessionerna"? Därför att de lade på människan religionen utifrån, utan hänsyn till om religionen svarade mot hennes behov i just den situation hon befann sig – genom riter och trosbekännelser, och genom syndabekännelsen, som så många upplever som stötande. Först då människan inser och bekänner sin synd kan hon bli delaktig av nåden, förkunnade de med Bjerre samtida lutherska teologerna. Lag och evangelium! Därmed skapade man bara – enligt Bjerre och hans läkarkolleger – den sjukdom för vilken man sedan sade sig ha bot.

Den på Bjerres tid eftersatta själavården bidrog också till kritiken. Prästen saknade den nära kontakten med den enskilda församlingsmedlemmen. Han hade för den skull ingen kännedom om vad som innerst rörde sig i den enskilda människan. Konfessionerna behandlade sina anhängare som ett kollektiv. Varken ritualer eller förkunnelse var anpassade till vad man på 1920-talet hade börjat kalla "den moderna människans" behov. Varje människas problem är individuellt. Samfundens viktigaste uppgift borde därför vara själavården.

Psykoanalys o. religion.

Dr. Poul Bjerre contra prof. Runestam på Stockholms Högskola.

Åren 1926-27 debatterades i skilda fora om psyko-terapi som ett alternativ till kyrkans själavård, en debatt som från kyrkligt håll också innebar en aggressiv kritik av psykoanalysen. Poul Bjerre var inte ensam men ändå tongivande kritiker av kyrkans försummade själavård, men han hade en kraftfull och intelligent motståndare i Arvid Runestam, vid denna tid professor i dogmatik och moralteologi i Uppsala och sedermera biskop i Karlstad.

Även det religiösa språket var stelnat och dött, det användes "mekaniskt" och tycktes hos den talande sakna täckning i verkliga erfarenheter. För att återge det innehåll och liv krävdes ett översättningsarbete, och även detta ägnade sig Poul Bjerre åt. Han ville visa att det religiösa språket faktiskt *kan* spegla en verklighet som var och en *kan* känna igen sig i.

Man förstår att med Poul Bjerres religionsuppfattning finns det ingen principiell skillnad mellan själasörjarens uppgift och själsläkarens. Bådas uppgift är att hjälpa den enskilda individen till helhetsupplevelse och hälsa. Naturligtvis mötte han invändningar från kristet håll, själasörjarens uppgift var, menade man, i första hand att leda den enskilde till Kristus, att frälsa själar. Själasörjarens uppgift var vertikal, läkarens skulle vara horisontell. Genom att koncentrera sig på

kroppen har också medicinen in i vår egen tid accepterat denna rollfördelning. Men Poul Bjerre lade i sin bok *Korset och livsbägaren* fram ett utförligt reformförslag för den teologiska fakulteten, där grundutbildningen fram till teol kanden skulle vara konfessionellt obunden och hebreiska och grekiska ersättas av människokunskap och vad Bjerre kallar "helighetskunskap". För dem som sedan ville utbilda sig till själasörjare skulle licentiatstudierna i analogi med den högre läkarutbildningen innebära omsättning i praktiken och förfining av de förvärvade insikterna.

Man kan säga att reformen av teologutbildningen på 1960-talet i någon mån innebar ett steg i denna riktning. I dag är faktiskt religionspsykologi det populäraste ämnet bland teologistuderande. Det är inte heller ovanligt numera att präster känner ett behov av att vidareutbilda sig till psykoterapeuter. Men Poul Bjerre fick inte uppleva någon reform, och därför startade han sitt Institut för medicinsk psykologi och psyko-terapi, där både teologer och läkare kunde få utbildning i psyko-terapi. Även läkarna saknade nämligen sådan utbildning. Men det är en annan historia.